

Oikaisu

Jaakko Hintikan haastatteluun (*niin & näin* 4/2007, 121–130) oli jäänyt virheitä:

s. 124, vasen palsta, rivien 43–46 virkkeen lopun pitäisi kuulua:

”[...] myös David Marr aloitti puhtaasta matematiikasta, mutta vaihtoi sitten matemaattiseen psykologiaan.”

s. 126, vasen palsta, rivi 41: ”Drebenin” po. ”Chomskyn”

s. 128, vasen palsta, rivi 20: ”ilmestyneestä elämäkerrastani” po. ”hänen äskettäin ilmestyneestä elämäkerrastaan”

Mirja Hartimo

Aktiivinen ajattelija

Jaakko Hintikan haastattelu

1. kesäkuuta 2007. Istun Jaakko Hintikan kanssa Helsingissä filosofian laitoksella, G. H. von Wrightin entisessä työhuoneessa. Seinällä takanani on mustavalkoinen valokuva, jossa von Wright ja Wittgenstein valvovat meitä hieman huvittuneen näköisinä.

Mirja Hartimo: Jaakko, olet syntynyt 12. tammikuuta vuonna 1929 Vantaalla. Kertoisitko lapsuudestasi?

Jaakko Hintikka: Minä synnyin Helsingin pitäjässä, ja sitten vanhempani muuttivat muutamia kilometrejä pohjoisemmaksi Korsoon, joka siihen aikaan oli Tuusulaa. Minulla on yksi, kaksi vuotta minua nuorempi veli, muita sisarusia ei ole. Isälläni oli biologin koulutus ja äitini oli kansakoulunopettaja, ja sitä kautta minulla oli tuntuma tieteeseen ja opetukseen jo aivan kotiperintönä.

Ovatko Suomen Hintikat sukua keskenään?

Kyllä. Niin pitäisi olla. Tietääkseni kaikki Hintikat

ovat peräisin kolmesta eri talosta Rautalammin Konnevedeltä, mutta nämä olivat eri taloja jo joskus 1600-luvulla.

Miten sota vaikutti nuoruuteesi?

Henkilökohtaisesti ei juuri mitenkään: minä olin liian nuori sotaan, isäni liian vanha, eikä läheisiä sukulaisia ollut sodan uhreina. Asuimme myös sen verran kaukana Helsingistä, että Helsingin pommituksetkaan eivät aiheuttaneet todellisia vaurioita, pelottivat tietysti aina.

Sen sijaan koulunkäyntiini sota vaikutti paljonkin. Ensimmäisenä koulupäivänäni silloisessa Keravan yhteiskoulussa lukukauden aloittamistilaisuudessa viereinen pojannappula jäi kuiskuttelemaan minulle jotakin. Se ei ollutkaan koulupoikien tavallista kuiskuttelua. Hänen viestinsä oli, että maailmansota oli juuri syttynyt. Se oli ensimmäinen päiväni ”oppikoulussa”, niin kuin silloin sanottiin. Ensimmäistä kouluvuotta kesti muutama kuukausi, minkä jälkeen tuli liikekannallepano. Keväälläkään koulua ei jatkettu, vaan sitä käytiin kaksi tai kolme ylimääräistä kuukautta seuraavana syksynä. Osa opettajista

Jaakko Hintikka

Kaarlo Jaakko Juhani Hintikka. Syntynyt vuonna 1929 Vantaalla. Filosofian kandidaatti Helsingin yliopistosta 1952, lisensiaatti 1952 ja filosofian tohtori 1956. Junior Fellow of the Society of Fellows, Harvard University, 1956–59. Helsingin yliopiston filosofian professori 1959–70. Stanfordin yliopiston osa-aikainen filosofian professori 1965–82, Suomen Akatemian tutkijaprofessori 1970–1981, Florida State Universityn filosofian professori 1978–90, Boston Universityn filosofian professori 1990–.

Hänen saamiinsa kunnianosoituksiin kuuluvat mm. John Locke -luennot Oxfordissa (1964), Hagerström-luennot Uppsalassa (1983), Immanuel Kant -luennot Stanfordissa (1985), Wihurin kansainvälinen palkinto (1976), Guggenheim Fellowship (1979–80), kunniaohtoraatit Liège (1984), Krakovan Jagellonia- (1995), Uppsalan (2000), Oulun (2002) ja Turun (2003) yliopistoista sekä Rolf Schock -palkinto (2005).

Jaakko Hintikka on kirjoittanut yksin tai yhdessä yli 30 kirjaa, jotka ovat il-

mestyneet yhdeksällä eri kielellä. Hän on toimittanut yksin tai yhdessä 17 teosta ja kirjoittanut yli 300 tieteellistä artikkelia. Hintikan kuusiosainen *Selected Papers* (Kluwer Academic) ilmestyi vuosina 1996–2004.

Kattavan katsauksen hänen ajatteluunsa saa vuonna 2006 ilmestyneestä teoksesta *The Philosophy of Jaakko Hintikka. The Library of Living Philosophers*, Vol. XXX. Toim. Randall E. Auxier & Lewis Edwin Hahn. Open Court, Chicago & La Salle 2006.

oli sodassa ja koulurakennus paloi, tosin ei sodan takia vaan tapaturmaisesti. Koulunkäynti katkesi myös talvi-sodan aikana, ja sitten jatkui puolivalmiissa väliaikaisissa tiloissa, ja itse asiassa jatkui ylioppilaaksi tuloon saakka samoissa tiloissa. Koulunkäynnin ulkonaiset puitteet olivat siis aika karut.

Koulusta olen kirjoittanut enemmänkin tieteellisessä elämäkerrassani. Minulla oli sikäli erinomainen onni, että oli todella hyviä opettajia. Einari Merikallio sovelsi meidän kanssamme sokraattista metodologiaa aivan uskomattomalla tavalla. Esimerkiksi jollakin alaluokalla hän komensi pystyyn karjalaispojan, muistan nimenkin – Ilpo Nikkanen – ja rupesi tekemään kysymyksiä, ei tarkastukseen pojan tietoja vaan pannakseen tämän ajattelemaan. Tällä tavalla hän opetti jotakin biologista asiaa. Poika ihmetteli jälkeensä, että kuinka ”Keefas” oli saanut hänet hoksaamaan asioita.

Olikohan kyseessä tiedostetusti sokraattinen menetelmä?

En tiedä. Hän oli tiedemies ja luulen, että se oli tieteellisen metodin tajua, eikä sinänsä liittynyt filosofian historiaan.

Ilmeisesti jo kouluvuosina innostuit filosofiasta?

No, silloinhan puoli Suomea oli innostunut Eino Kailasta ja filosofiasta. Vanhemmat opiskelijat kertoivat, että oli kahdenlaisia ylioppilaita: ylioppilaat olivat joko osakuntadeekiksellä tai sitten Kaila-deekiksellä. Toisin sanoen opiskelijat laiminlöivät luentoja kahdesta eri syystä.

Ilmeisesti tapasitkin Eino Kailan?

Juu, totta ihmeessä. Suoritin hänelle suullisen approbatur-tentin ensimmäisenä opiskeluvuonna. Mutta sitten hän siirtyi Suomen Akatemiaan. En minä hänen luentojaan ole kuullut, tai varsinaisesti oppilaanaan ollut. Tulin sitten henkilökohtaisesti tuntemaan hänet myöhemmin.

Minkälainen henkilö ja opettaja Eino Kaila oli?

Olen tässä yhteydessä käyttänyt sanaa karisma, ja sitä käytetään hurjasti väärin, mutta Kailassa oli tietynlaista hohtoa... jotain joka osoitti, että hän liikkui vähän toisella tasolla kuin muut. Tätä tietysti vahvisti se, että hänellä oli ilmeiset näyttelijänlahjat. Hänhän oli erittäin kiinnostunut teatterista, ihan ammatillisestikin. Hän toimi kai Kansallisteatterin dramaturginakin nuorena joitakin vuosia. Kailalla oli kunnianhimoinen haave kirjoittaa Ranskan vallankumouksesta suuri näytelmä, jota hän ei koskaan kyllä saanut valmiiksi. En tiedä, onko käsikirjoitustakaan olemassa.

Vantaalta Harvardiin, Oxfordiin ja Cambridgeen

Minä vuonna aloitit opiskelut?

Tulin ylioppilaaksi vuonna -47 ja sen ensimmäisen

vuoden opiskelin Helsingissä. Toisen lukuvuoden olin vaihto-oppilaana Yhdysvalloissa.

Vietit lukuvuoden 1948–49 Williams Collegessa? Mikä tähän innosti?

Ei siinä mitään erityistä innoitusta tarvittu. Tämähän oli pian sodan päättymisen jälkeen, ja se, että ylipäätään pääsi ulkomaille ja vielä Yhdysvaltoihin opiskelemaan, oli erinomainen tilaisuus. En tiedä, oliko siellä edes ollut ketään suomalaista aikaisempina vuosina, olin aivan ensimmäisten joukossa, jotka pääsivät sinne yliopistotason opiskeluun. Se oli tällainen avautunut mahdollisuus, ei siinä mitään sen ihmeellisempää valintaa ollut. Piti vain käyttää tilaisuutta hyväkseen.

Pystyitkö itse valitsemaan opiskelupaikan?

Ei, opiskelupaikan valitsi suuri keskusjärjestö IIE (Institute of International Education), joka hoiti koko vaihtosysteemin.

Millainen vuosi se oli?

Sehän oli tietysti kulttuurishokki. Mutta suomalainen kouluopetus antaa erinomaisen pohjan, kyllähän tietysti opinnoissa menestyin. Olin siellä orpo vieraassa maassa. Enkä silloin englantiakaan mitenkään hyvin osannut. Mutta siellä oli yksi nuorempi filosofian opettaja, joka huomasi minun mielenkiintoni, rohkaisi minua ja keskusteli kanssani. Yhtenä päivänä hän sanoi, että sinunhan pitäisi mennä tapaamaan opettajiani Harvardiin. No tottakai: lähdin junalla Harvardiin, jotenkin löysin tieni filosofian departementtiin ja esitin asiani, ja keskustelin vähän ihmisten kanssa. Muistan hyvin, kuinka kättelin C. I. Lewisia ja Shefferia, ja yritin myös selittää Quinelle, millaisia distributiiviset normaalimuodot ovat. Mutta eihän hän sitä hoksannut.

C. I. Lewis oli hieno vanha herra ja syvälinen ajattelija. Hänellä oli enemmän vaikutusta kuin mitä ensin huomaisi: miksi John Austin oli kiinnostunut C. I. Lewisista? Toisaalta hän oli myös sikäli mielenkiintoinen, että hänellä oli peircelandinen tausta, joskin hänen lähestymistapansa oli teoreettisempi kuin toisilla pragmatisteilla. Mutta en minä häntä kovin hyvin oppinut tuntemaan, myöhemmin tietysti paremmin. Tapasin myös joitakin nuorempia, kuten Hao Wangin ja Henry Hizin.

Piditkö yhteyttä heihin sen jälkeen?

Kyllä ja ei, sain vuonna 1954 ASLA-stipendin ja lähdin Harvardiin puoleksi vuodeksi. Tulin suoraan sotaväestä enkä kunnolla pohjustanut vierailua. Luulin lähteväni opiskelemaan Quinen johdolla, mutta Quine olikin Oxfordissa vierailemassa, eikä ollut paikalla. Sen sijaan Peter Hempelin oli siellä, hän oli erinomaisen ystävällinen ja esitteli minulle, mitä Bostonin alueella filosofiassa oikein oli meneillään. Hän myös esitteli minut kahdelle nuoremmalle henkilölle, nimittäin Noam Chomskylle ja Burton Drebenille. Chomskyn kanssa tiedämme toisemme, emmekä ole niin paljoa tekemisissä, kunnioitamme kyllä toistemme töitä, mutta emme sen

kummemmin ystävästyneet. Sen sijaan Burton Drebenin kanssa olimme elinikäisiä ystäviä.

Tapasin Quinen sitten paluumatkalla Oxfordissa. Siellä minulla oli sellainen pieni vaikeus, että hän oli antanut keittiöovensa osoitteen. Quine ei ollut voinut vastustaa kiusausta antaa osoitetta: Professor W. V. O. Quine, Logic Lane, Oxford. Olen Quinen tuntenut siitä asti ja ollut hänen tekemisistään kiinnostunut, mutta en voi sanoa, että olen saanut paljoa vaikutteita häneltä. En ollut koskaan filosofisesti häntä kovinkaan lähellä.

Olit tuolloin jo väitellyt matematiikassa. Minä vuonna ja mistä aiheesta?

Väittelin vuonna 1953 distributiivisista normaalimuodoista von Wrightin ohjauksessa.

Mikä oli von Wrightin merkitys sinulle?

Hän oli oikeastaan ainoa todellinen filosofian opettaja, joka minulla on ollut. Luentoja olen tietenkin kuunnellut ympäri maailmaa, mutta en mielestäni ole keneltäkään muulta saanut vaikutteita tavallisessa opillisessa merkityksessä.

Elämäkerrassasi mainitset Gustav Elfvingin. Mikä oli hänen merkityksensä sinulle?

Hän oli matematiikan professori ja hän muun muassa piti ensimmäisen Suomessa koskaan pidetyn luentosarjan

peliteoriasta, ja minä tietenkin sain siitä paljonkin virikkeitä. Hän oli hyvin itsenäinen ajattelija ja hänellä oli kaikenlaisia omaperäisiä juttuja ja sanontoja. Kerran tuli puheeksi juutalaisten tutkijoiden suuri osuus amerikkalaisessa yliopistomaailmassa. Hän oli vierailmassa Stanfordin tilastotieteen departementissa, joka oli silloin maailman paras. Ja hän sanoi, että täällä Stanfordissakaan ei tule mieleen kuin yksi virkaveli, joka kuuluu johonkin kristilliseen kirkkokuntaan – ja hänen nimensä on Mooses.

Millainen oli loogisen positivismin merkitys Helsingissä?

No, looginen positivismihan ei ole mikään järjestyntynyt liike, mutta von Wright oli saanut vaikutteita loogisesta empirismistä ja kirjoitti aiheesta erinomaisen katsauksen, jonka luin jo kouluaikana. Sitä kautta sain tietoja ja vaikutteita Wienin piiristä ja sen ajatuksista. Looginen positivismi kuului yleiseen tietoisuuteen, ei sitä erityisenä oppisuuntana käsitelty, vaan se oli filosofian luontainen pääsuunta. Kaila oli ollut Wienissä näissä keskusteluissa mukana, kuten selviää Juha Mannisenkin tutkimuksista mielenkiintoisella tavalla.

Kävitkö itse Wienissä tai manner-Euroopassa?

Sota-aikanahan ei täältä päässyt mihinkään. Mutta tietysti sitä joutuu vähitellen mukaan. Sen sijaan vierailin von Wrightin vieraana Cambridgessä pari viikkoa.

Tapasit siellä Wittgensteininkin?

Juu, pitää paikkansa. Heillä oli iso talo vuokrattuna ja Wittgenstein oli siellä myös silloin kotivieraana.

Millainen henkilö hän oli?

No, mitä sitä voi lyhyesti sanoa... Pari asiaa ovat aivan ilmeisiä. Tärkein ja merkillisin asia on hänen filosofisen ajattelunsa intensiivisyys. Tämä oli täysin spontaania. Kun kuuntelee kertomuksia Wittgensteinin luennoista tulee sellainen epäily, että se on teatteria, mutta en koskaan nähnyt kenenkään sillä tavalla kamppailevan ajatustensa selvittämiseksi ja synteetin saavuttamiseksi. Se oli aivan fyysistä ponnistelua häneltä. Wittgenstein oli jo silloin sairastunut syöpään, mutta sitä ei ollut vielä diagnosoitu. von Wright kertoi, että Wittgensteinin lääkäri oli kieltänyt häntä sekaantumasta filosofiseen keskusteluun kovin usein, koska se vie häneltä fyysisiä voimia.

Kävitkö keskustelua Wittgensteinin kanssa?

Ei, enimmäkseen olin kärpänen seinällä, hänen kanssaan vaihdoin vain pari sanaa. Saatoin silti kuunnella hänen keskustelujaan toisten kanssa. Toinen asia Wittgensteinista on, että häntä pidetään erakkona ja epäsosiaalisena ihmisenä, mutta ei hän ollut lainkaan sellainen. Siellähän olivat samaan aikaan myös Elisabeth von Wright ja tämän äiti Margaretha von Troil. Wittgenstein oli erittäin iloinen tilaisuudesta seurustella tällaisten hienosti sivistyneiden aatelisten ladyjen kanssa. Tarvittaessa hän oli siis pätevä seuramies. Ei hän mikään mörkö erakko tai autistinen ollut. Hän jopa laski leikkiä. Kerran siinä lounaspöydässä kuulin sivusta, kun Wittgenstein lupasi rouva von Wrightille, että myrkyttäisi Margareta Mastermanin, kun tämä tulisi heitä seuraavalla kerralla tapaamaan.

Asioiden painosta filosofiaan

Miten itse asiassa alun perin päädyit filosofiaan?

Opiskelin filosofiaa ja matematiikkaa rinnakkain. Jotenkin olosuhteiden ja asioiden painosta vähitellen hoksasin, että minun lahjani sopivat filosofiaan paljon paremmin kuin matematiikkaan. Minun täytyy nähdä tällaiset matemaattiset struktuurit realisoituneina jossakin konkreettisessa materiassa. Minulla ei ole ihan tarpeeksi suurissa määrin sellaisia lahjoja, jotka vaadittaisiin maailmanluokan matemaatikolta. Tässä muillakin on ollut samansuuntaisia kokemuksia. Juttelin kerran asiasta erään läheisen ystävän, David Marrin kanssa, joka kertoi että, myös Marx aloitti puhtaasta matematiikasta mutta vaihtoi sitten matemaattiseen psykologiaan.

Taustallasi on paljon luonnontieteilijöitä. Harkitsitko koskaan mitään sellaista?

Opiskelijalla kannattaa aina olla laskuvarjo, ja siihen aikaan matematiikan opiskelijoille se oli koulunopettajan ura. Opiskelin fysiikkaa, mutta minä olen niin epäkäytännöllinen, että kokeellisesta puolesta ei meinannut

tulla yhtään mitään. Silti erityisesti fysiikan puolella minulla oli mielenkiintoisia opiskelutovereita. Minulla oli jossakin vaiheessa sellainenkin ajatus, että lukisin kolmannen laudaturin vielä fysiikassa. Mutta sotkeuduin sitten muunlaisiin kuvioihin, eikä siitä tullut mitään. Niin pitkälle kuitenkin pääsin, että sain laudatur-työn aiheen teoreettisen fysiikan professorilta Risto Niiniltä.

Mikä oli laudatur-työn aihe?

Nyt en oikein muista, mutta se oli jokin aivan liian vaikea aihe minulle ja se liittyi kvanttifysiikkaan. Risto Niini luotti minun matematiikan kykyihini ihan liikaa.

Entä biotieteet?

Isäni ja veljeni ovat biologeja ja olen tietysti heitä lähellä. Nuorena luin erityisesti biologian historiaa, ja se on minua aina kiinnostanut kovasti, erityisesti kehitysoppi ja sen historia.

Tuleeko mieleen jotakin filosofian klassikkoa, joka olisi ollut erityisen vaikuttava?

En tiedä, klassikkoa klassikkona. Mutta kiinnostuin tietenkin monestakin. Ensimmäisenä sain otteen Kantin matematiikan filosofiasta ja kirjoitin siitä. Se osoittautui erittäin hedelmälliseksi tutkimuskohteeksi ja johti muihin tutkimuksiin matematiikan perusteista.

Minulla on sellainen strategia, että katson mitä valoa uudet systemaattiset tulokset ja ideat voivat luoda filosofian historiaan. Siinä tietenkin täytyy olla varovainen, ei niitä saa projisoida sinne, mutta ne saattavat tuoda valoa monenkinlaiseen eri asiaan. Esimerkiksi kun kiinnostuin modaalilogiikasta, minulle tuli mieleen katsoa, mitä Aristoteles ajatteli modaliteetin käsitteestä. Hänhän oli ensimmäinen modaalilogikko. Huomasin siellä sitten monenlaisia asioita, joita ei ollut aiemmin huomattu, ja niin pääsin langan päästä kiinni Aristoteles-tutkimuksesta.

Varsinkin Aristoteleella kaikki liittyy kaikkeen, ja häneen joutuu tutustumaan monipuolisesti. Vähitellen aukenevat muutkin puolet. Tässä niin kuin muuallakin yhteistyö toisten kanssa on osoittautunut erittäin hedelmälliseksi. Minua jäivät kiinnostamaan Aristoteleen mahdollisuuden ja välttämättömyyden käsitteet ja niiden suhde determinismiin, mutta se jäi sivuharrastukseksi.

Paljon myöhemmin rupesin yhä enemmän miettimään, miten keskiajan filosofit, jotka ainakin väittivät olevansa aristoteelikkoja, ajattelivat tästä asiasta. No, enhän minä ole pätevä keskiajan filosofiaa tutkimaan, en ole edes pitänyt kädessäni todellista keskiaikaista käsikirjoitusta. Katsoin, mitä sekundaarikirjallisuudessa asiasta sanotaan, ja huomasin, ettei kukaan tiennyt tähän kysymykseen vastausta. Silloin Simo Knuutila oli etsimässä väitöskirjan aihetta. Hän selvitti tämän kysymyksen ja tuloksethan olivat erinomaiset. Simo vielä anteliaasti viittasi minun töihini siten, että keskiajan tutkijat alkoivat puhua Knuutilan-Hintikan tulkinnasta. Minun sitten piti aina Simolta kysyä, mistä minua nyt syytetään.

Tieteessä täytyy olla ainakin jossain mielessä opporunisti ja katsoa, mistä langan päästä lähtee.

Filosofisen maailman keskipisteessä

Olit Harvardissa Junior Fellow'na vuosina 1956–1959. Miten oikein päädyit sinne?

Junior Fellow'ksi ei haeta, vaan sinne nimitetään. Olin tutustunut vuonna -54 Burton Drebeniin ja hän pani minut sinne ehdolle. Minut sitten valittiin sinne vuonna -56.

Millaisia olivat vuodet Harvardissa?

No, ajatteluni kannalta se oli siirtymävaihetta elä-

mässäni. Uran kannalta tämä oli erinomaista, kuten sen ohjelman tarkoituskin on antaa hyvät lähtökuopat nuorille tutkijoille. Se oli uskomaton tilaisuus oppia tuntemaan amerikkalaisia tutkijoita. Sitten olin vielä yhden lukukauden Society of Fellowsin rahoilla Oxfordissa. Se oli myös suuri elämys ja tutustuin johtaviin filosofiin myös siellä.

Keitä Harvardissa vaikutti silloin?

Quine oli tietysti näkyvin hahmo. Siellähän tutustui

suurimpaan osaan amerikkalaisia filosofejä. Mielenkiintoisimpia olivat tietysti nämä nuoremmat. Silloin modaalilogiikan semantiikka oli kehittymässä, ja myös logiikassa oli meneillään mielenkiintoisia asioita, vaikka siihen en aktiivisesti ottanut osaa. Mutta juuri modaalilogiikan semantiikkaa kehitettiin siellä, usean toisistaan riippumattoman ajattelijan toimesta.

Entä Dreben? Teillä mahtoi olla melkoisia väittelyitä?

Dreben oli tietysti eri mieltä, hän ei koskaan hyväksynyt modaalilogiikkaa. Mutta hän oli tavattoman ystävällinen, intellektuaalisesti antelias ihminen, ja hänen kanssaan oli erinomaista keskustella. Hän oli keskustelijana aivan verraton.

Kripke tuli juuri silloin sinne nuorena ylioppilaana, ja Føllesdal kirjoitti väitöskirjansa modaalilogiikan semantiikasta. Hän ennakoi toisia siinä työssä, eikä ehkä ole saanut siitä ihan riittävästi tunnustusta. Ystävyystyimme siellä, hän oli graduate-opiskelijana ja minä Society of Fellowsissa.

Entä Kripke?

No, Kripke... Kripke on vähän sanoisinko surullinen tapaus, ihmelapsi, joka jäi ikään kuin vähän lapseksi koko iäkseen. En viitsi hänestä henkilönä kovin paljoa sanoa.

Miten akateeminen elämä oli järjestetty? Missä ja miten tutustuit muihin? Millaisia sosiaalisia tilaisuuksia siellä oikein oli?

Kaikenlaista. Society of Fellows'issa ainoa velvollisuus oli osallistua päivälliseen maanantai-iltana yhdessä Senior Fellow'ien kanssa. Lisäksi Junior Fellow'eilla oli kaksi kertaa viikossa erikseen lounas yhdessä. Heidän kanssaan oli koko ajan puheissa. Ja sitten oli erilaisia seminaareja. Ei vain Harvardissa, vaan myös muualla. MIT:ssä oli merkittävä loogikko Hartley Rogers, jonka luennot olivat maankuuluja. Hän koulutti nuoremman polven loogikoita. Minä kuuntelin hänen luentojaan ja tutustuin häneen hyvin, vaikka en ole sittemmin pitänyt yhteyttä. Oli kaikenlaisia vierailijoita ja keskusteluita. Chomskyn ajatukset olivat juuri saaneet julkisuutta ja aiheuttivat aika paljon keskustelua.

Samaan aikaan Junior Fellow'na oli Marvin Minsky, tämä rekoälyguru, ja opin hänetkin tuntemaan. Intellektuaalisesti meillä oli samankaltainen suhde kuin Drebenin kanssa: olimme kovin eri mieltä, mutta kuitenkin kiinnostuneita toistemme näkemyksistä. Olenkin kertonut, kuinka hän tuli kerran Society of Fellows'iin sanoen, että hänellä on todistus siitä, että tietokoneohjelma voi olla kekseliäämpi kuin ihminen. Hän oli kehittänyt yhden ensimmäisistä teoreemojen todistusohjelmista. He olivat kokeilleet sitä ja todenneet, että ohjelma osasi todistaa Eukliden viidennen teoreeman paljon paremmin kuin Euklides. Siihen aikaan minulla ei ihan ollut eväitä, mutta sanoin heti, että eihän tämä ole todistus siitä, että ihmiset eivät ole sitä keksineet. Ei sitä Euklides todistanut, mutta todistus on kyllä Pappuksella myöhemmin antiikissa. Jälkikäteen olen huomannut, että Minskyn ohjelman todistus ei muutenkaan todista yhtään mitään.

Siellä siis oli kaikenlaista mielenkiintoista. Ei siellä ollut yhtään yhtenäistä foorumia vaan paljon kaikenlaista keskustelua.

Olit yhden lukukauden myös Oxfordissa. Millaista siellä oli?

Oxford oli siihen aikaan filosofisen maailman keskipiste. Keskipisteenä toimi Gricen ja Strawsonin seminaari, ja olin siinä seminaarissa yhden lukukauden. Ei siellä mitään kovin ihmeellistä tapahtunut, tutustuin siellä näihin kahteen herraan ja vähän muihinkin. Sen muistan, että seminaari kokoontui University Collegen kirjastossa, joka oli niin kylmä, että kun mentiin se-

Valokuva: Sami Syrjämäki

minaariin kukaan ei aluksi ottanut päällystakkaa pois päältään.

Austin, Grice ja Strawson

Millaisia Grice ja Strawson olivat ihmisinä ja opettajina? Entä Austin?

Kaikki kolme olivat varsin erilaisia. Grice oli epätavallinen henkilö. Mitä tulee kieleen ja kielifilosofiaan, hän oli Austinin ohella kaikkein subtiileimpiä ajattelijoina. Hänellä oli korvaa kaikenlaisille käsitteellisille vivahtuksille ja hän oli todella tarkkavaistoinen. Mutta hän ei systematisoinut teoriaa kovin paljoa, kuten ei Austinkaan.

Entä Strawson?

Hän on tyyppillinen englantilainen filosofian opettaja. Kerran hänen ulkoinen olemuksensa pelasti hänen henkensä. Düsseldorfin maailmankongressin aikana olimme samassa hotellissa. Yhtenä aamuna hotellista tuli määräys antaa huoneiden avaimet takaisin ja muuttaa toiseen kerrokseen. Kävi ilmi, että Jugoslavian ja Länsi-Saksan hallituksilla oli siellä terroristivankien vaihto, ja seuraavat päivät koko hotellissa vallitsi sotatila ja poliiseja oli konepistoolien kanssa aulassa ja ulkopuolella. Sinä päivänä kun tämä muutto tapahtui, Strawson unohti jättää avaimen vastaanottoon eikä kukaan kertonut hänelle tästä. Illalla Strawson meni omaan huoneeseensa ja avasi

avaimella oven, ja yhtäkkiä pystyyn hyppäsi kaksi miestä konepistoolien kanssa. Onneksi en voi kuvitella ketään, joka näyttäisi vähemmän saksalaiselta tai jugoslavalialaiselta terroristilta kuin Sir Peter Strawson. Strawson näytti juuri siltä, miltä voi kuvitella englantilaisen Oxford-filosofin näyttävän.

Russell, Tarski ja Gödel

Oletko koskaan tavannut Russellia?

Russellia en koskaan tavannut. Pahoittelin jälkikäteen, kaipa se olisi mahdollista ollut, jos olisin yrittänyt. Olin nuorena sitä mieltä, että Russellilta ei siinä iässä saa mitään filosofisesti kiinnostavaa ulos, mikä varmaan olikin totta, mutta tietenkin näin jälkikäteen olen pahoittellut, koska ihan henkilökuvan takia tämä olisi toki ollut mielenkiintoista.

Entä Tarskia?

Tarskin tunsin melko hyvin, sikäli kuin kukaan häntä tunsii hyvin. Olin vieraana hänen kotonaan ja hän oli vieraana minun kotonani. Hän oli erikoislaatuinen persoonallisuus, kuten ilmenee äskettäin ilmestyneestä elämäkerrastani.

Entä Gödeliä?

Gödelin kanssa olin puheissa ainoastaan kerran, mutta se oli kyllä elämys, joka kuuluu samaan luokkaan kuin Wittgensteinin tapaaminen. Hänestä sai vaikutelman, että hänelle ei voinut kertoa mistään logiikkaan liittyvästä ongelmasta mitään, mitä hän ei olisi jo tiennyt. Kerran esitin yhden ajatuskulun eräästä tutkimussuunnitelmasta, ja hän hymyili ystävällisesti ja esitti paremman formuloinnin ongelmalle. Sitten esitin toista ajatuskulkua. Hän taas kuunteli ja pysähtyi, ja sanoi: ”Juu, kyllä niin voi tehdä.” Tässä oli kyllä aavemainen tunnelma. Kerroin tästä Suomessa, mihin Eino Kaila sanoi: ”Olisit nähnyt hänet 1930-luvulla Wienissä.”

Ihailen häntä loogikkona entistäkin enemmän. Hänen filosofisista käsityksistään minulla on myös joitakin ideoita. Tämä liittyy Gödelin persoonallisuuteen, ja yleensäkin olen sitä mieltä, että filosofien persoonallisuudella on enemmän merkitystä kuin mitä joskus olen väittänyt. Gödel oli erittäin arka ihminen, sekä siviilielämässä että tieteessä. Hän tarvitsi turvallisen kotikentän, jonka puitteissa hänellä oli sekä kriittisiä että konstruktivisia ajatuksia vaikka kuinka paljon. Hän ei systemaattisesti kehittänyt ideoitaan uusiksi tutkimusalueiksi, vaan operoi jonkin valmiin teorian puitteissa.

Suomessa ja Stanfordinissa

Kerro vielä vuosista, jolloin työskentelit Suomessa. Olit Helsingin yliopiston professori vuosina 1959–70 ja Akatemian tutkimusprofessori 1970–1981.

Akatemian tutkijaprofessorina 1970-luvulla oli tutki-

muksellisesti aivan erityisen hedelmällistä aikaa. Sain johdon näitä nuoria ja tein töitä heidän kanssaan. Ensimmäisiä olivat Risto Hilpinen, Raimo Tuomela, Juhani Pietarinen, sitten oli myöhemmin muiden muassa Ilkka Niiniluoto, Juha Manninen, Simo Knuutila, Lauri Carlsson, ja heidän kanssaan oli todella hyvää läheistä yhteistyötä. Muistan kerran sanoneeni ryhmälleni: ”Kuulkaa, olkaa varovaisia pojat, meitä kadehditaan kuitenkin. Älkää kertoko kellekään, kuinka hauskaa meillä täällä on.”

Luennoitko Helsingissä?

Akatemian tutkijaprofessorina en luentosarjoja pitänyt. Siellä oli tutkijaseminaari ja se oli keskeinen tutkimuksellinen foorumi.

Välissä olit myös Stanfordinissa, muutitko Stanfordiniin?

Olin Stanfordinissa ainoastaan yhden lukukauden kokonaan, muuten periaatteessa yhden tai kaksi periodia joka vuosi. Siellä oli muitakin pysyviä vierailijoita, muiden muassa Føllesdal ja Kreisel. Se oli huippudepartmentti, siellä oli Patrick Suppes ja Donald Davidson. Logiikan puolella Dana Scott, Sol Feferman ja Kreisel. Se oli nimenomaan matemaattisen logiikan huippupaikka.

Teitkö paljon yhteistyötä näiden kanssa?

No, en minä kovin paljoa yhteistyötä tehnyt. Tulin kuitenkin tuntemaan heidät. Tämä oli ennen kuin Dana Scott siirtyi enemmän tietokonepuolelle. Hän on todellinen taiteilija loogikoiden joukossa. Erittäin taitava ja hienovaistoinen tutkija.

Entä Pat Suppes?

Hän on luonnonilmiö, ja hänestä tietenkin voisi puhua vaikka kuinka pitkään. Paras organisaattori, jonka olen koskaan tavannut. Hänen järjestelykykyään kuvaa se, kun meillä oli toimituksellinen neuvottelu Suppesin ja Julius Moravcsikin kanssa ja ongelmana oli korhennettujen saaminen tekstiin. Suppes sanoi, että hän voi hoitaa asian: ”Minulla on maailman parhaat sihteerit.” Julius myöhemmin tähän: ”Yksi ongelma minulla on tuon Patin kerskumisen kanssa – hän on aina oikeassa!”

Töitä ja kesäillan hämärää

Vuonna 1978 lähdit Floridaan. Mikä johti tähän?

Juu, niin sehän meni omalla painollaan. Menin naimisiin amerikkalaisen vaimovainajan, Merrillin kanssa ja tarkoitukseni oli jatkaa Suomessa samalta pohjalta ja asua täällä ainakin puolet vuodesta. Mehän rakennettiin talokin tuonne Espooseen Merrillin kanssa. Mutta ei täällä ollut Merrillille tekemistä. Floridan yliopisto oli ensimmäinen, joka teki meille yhteisen tarjouksen, joten muuttimme sinne. Tallahassee on erinomainen työympäristö, viihdyimme siellä hyvin. Merrill menestyi yliopiston hallinnossa aivan loistavasti.

Olit Floridassa vuoteen -90 ja siirryit Boston Universityyn?

Niin, kun Merrill kuoli ja halusin vaihtaa ympäristöä. Sain hyvän tarjouksen Bostonin yliopistosta, joten siirryin sitten sinne.

Nyt asut Massachusettsissa Marlborossa. Opetatko vielä?

Minulla on täysi opetus Boston Universityssä normaalissa virassa. Olen jatkuvasti pitänyt päättely- ja argumentaatiotaidon peruskursseja. Sitä usein opetetaan huonosti sikäli, että siinä ei ole perusteoriaa pohjalla. Minulle siihen liittyy eräänlainen lähetystehtävä. Olen kirjoittanut oppikirjankin aiheesta. Lisäksi tämänsuuntainen opetus on omille ideoilleni tärkeää, jatkuvasti tulee huomanneeksi asioita, joilla on tieteellistä merkitystä.

Viihdytkö Boston Universityssa?

Mitenkä on se vanha sanonta: Siellä, missä minun on hyvä on minun isänmaani. Ja hyvä tässä tarkoittaa työmahdollisuuksia. Kyllä minä jossakin mielessä viihdyn siellä hyvin. Se on hyvä työympäristö.

Oletko Yhdysvaltain kansalainen?

En ole. Se johtuu siitä, että olisin menettänyt eläke-etuuteni täällä. Nythän se olisi mahdollista, mutta en ole tullut hakeneeksi kaksoiskansalaisuutta.

Jos työskentelymahdollisuudet olisivat varmistettuja, missä asuisit mieluiten?

Jaa-a. Se tietenkin riippuu juuri työskentelystä. En tiedä. Kyllä täällä Suomessakin on hyvä, mutta se riippuu toisista tutkijoista, tutkimusympäristöstä, matkustusmahdollisuuksista ja muusta. Joskus minulta kysytään, onko minulla koti-ikävää Amerikassa Suomeen tai Suomessa Amerikkaan, ja vastaukseni on, että ei minulla mitään sellaista ole. Tämä johtuu siitä, että vietän kuitenkin Suomessa niin paljon aikaa, että en vieraannu täältä ammatillisesti ja kollegoista ollenkaan. Sikäli ei pääse tulemaan koti-ikävä. Joskus vähän sentimentaalisesti sanon, että ainoa hetki, jolloin tuntee olevansa vähän väärässä paikassa, on kesäiltoina, kun ei ole sitä suomalaista kesäillan hämärää. Siinä kokee, että jotain puuttuu.

Voiko sanoa, että filosofiasiasi on ollut kausia tai painopistealueita eri aikoina?

Kyllä sellaista voi tietenkin jälkeenpäin miettiä, mutta minun ajattelussani on aikamoinen jatkuvuus. Yksi ongelma johtaa aina toiseen. Joskus minulta on kysytty, mistä saan ideat töihini, ja vastaan, että saan ne aikaisemmista töistäni. Ne oikein ymmärrettyinä johtavat uusiin kysymyksiin.

Mitkä ovat olleet urasi huippuhetkiä?

Tieteellisesti vai henkilökohtaisesti?

Sekä että.

Tutkimuksellisesti minä toivoisin, että parhaat työni

olisivat vielä tulevaisuudessa. Mutta taaksepäin katsottuna... Sain Schock-palkinnon vanhoista modaali-logiikan semantiikkaa koskevista töistä, mutta minusta syvällisin ja hedelmällisin idea on tämä, mitä olen ehkä hieman harhaanjohtavasti kutsunut riippumattomuus-syvälliseksi logiikaksi. Se on kyllä paras, tärkein saavutukseni.

Entä henkilökohtaisesti?

Nimitys Society of Fellowsiin on yksi ja sitten tietenkin erilaiset huomionosoitukset, kuten Schock-palkinto, kunniatohtorin arvot, erityisesti Krakovassa ja Uppsalassa. Krakovan promootiossa nimetään ainoastaan yksi kunniatohtori kerrallaan, se on kyllä ainakin ulkonaisesti suurin huomionosoitus, jonka olen saanut. Myös Wihurin palkinto aikanaan oli erittäin tervetullut.

Minkälaista tulevaisuutta suunnittelet?

Töitä.

Onko sinulla suunnitelmia jäädä eläkkeelle?

No, tähän tapaan voisin sanoa, että olen jo kaksi kertaa mennyt eläkkeelle, miksi minun uudestaan pitäisi. Tietysti ihmisen voimat lopulta loppuvat ja joitain suunnitelmia minulla tietenkin on, mutta ne ovat vielä niin kesken, etten voi niistä sen enempää kertoa.

Minkälaisia töihin liittyviä suunnitelmia sinulla on?

Erittäin paljon ja erittäin tärkeitä. Matematiikan perusteet on arvioitava kokonaan uudestaan. Siinä joukko-oppi ja erityisesti aksiomaattinen joukko-oppi, joka nykyisessä muodossaan ensimmäisen kertaluvun teoriana ei pelaa. Paras perustelu tälle väitteelle on tietenkin osoittaa, että jotenkin muuten voidaan joukko-opissa saavuttaa parempia tuloksia. Ja tästä haluaisin saada näyttöä. Se on vaikeaa. Kritiikki on helppoa, mutta positiivisten tulosten tuottaminen on hankalampaa ja työ on kesken.

Olen myös pitkään miettinyt kvanttiteorian perustul-kintaongelmia, joista minulla on ideoita. Siinä on todella suuri työmaa. Minusta kuuluisat tulkintaongelmat ovat todella pulmallisia. Tästähan Feynman on sanonut, että jos ei ole ymmällään kvanttiteorian peruskysymyksistä, ei ole täysijärkinen ihminen. Mutta käsitykseni on, että tulkintaongelmat ratkeavat silloin, jos löydetään oikea käsitteellinen, matemaattinen ja looginen pohja kvanttiteorialle. Tämä on vaikein ongelma, jota olen koskaan yrittänyt ratkaista. Taustaksi voin palauttaa mieleen, että kvanttiteoriassa nykyisin yleisimmin käytetyn formalismin on kehittänyt John von Neumann. Mutta kaikki eivät tiedä sitä, että von Neumannin käsityksen mukaan kyseessä ei ole oikea kvanttiteorian formalismi. Eikä tämä ole mikään satunnainen päähänpisto, vaan hän käytti paljon aikaa ja vaivaa kehittämään paremman formalismin. Tätä varten hän kehitti operaattorialgebrat. Ja kun hän vuonna 1954 piti esitelmän tärkeimmistä matematiikan ongelmista, hän käsittelee juuri tätä aihepiiriä: kvanttiteorian matematiikkaa, operaattorialgebroja ja todennäköisyyskäsitteiden perusteita. Tämä oli hänen mielestään tärkein ongelma-alue ma-

tematiikassa ja se, mikä häntä eniten kiinnosti, mutta hän ei koskaan päätenyt itseään tyydyttäviin tuloksiin. Tässä on hyviä uutisia ja huonoja uutisia. Hyvät uutiset ovat, että on avoinna erittäin mielenkiintoisia ongelmia. Huono uutinen on, että jos von Neumann kokee ongelman vaikeaksi, se on kyllä sitten vaikea.

Voiko sanoa, että kuljet tässä von Neumannin jalanjäljissä?

No ei, ei nyt niinkään voi sanoa. Hän lähti matemaattisesti vähän toiseen suuntaan kuin minä. Mutta periaatteellinen ongelma on kyllä sama. Mutta sitten minulla on kaikenlaisia muita aiheita. Viime aikoina minulle on muodostunut suunnitelma yrittää kokonaistulkintaa Aristoteleen metafysiikasta. Siellä asioiden systemaattinen puoli on päässyt siihen pisteeseen, että voidaan tutkia, miten ne sopivat herra Aristoteleen ajatteluun. Siinä on todella mielenkiintoinen ja filosofian historiassa tärkeä aihepiiri, johon mieleni tekisi tarttua.

Siinä on nyt sitten matematiikka, logiikka, fysiikka ja metafysiikka. Töitä riittää eläkepäivien ratoksi. Miten on etiikka tai estetiikka?

Ei minulla mitään erityisiä ideoita siellä ole. Tietenkin joitakin pienempiä näihin aihepiireihin liittyviä ajatuksia. Esimerkiksi dialogien logiikasta ja tiedon hankkimisesta kysymysten avulla pitäisi saada hyvät käsitteelliset puitteet eettisten ja arvoteoreettisten ongelmien käsittelemiseksi. Perinteisesti erilaisia arvojärjestelmiä ja eettisiä järjestelmiä ja jopa lainsäädännöllisiä systeemejä käsitellään ikään kuin karkeasti ottaen aksiomaattisina systeeminä. Siellä on joitakin yleisiä periaatteita, ja näistä johdetaan sitten johonkin erityiseen tilanteeseen soveltuvia ohjeita. Tämä ei oikein vastaa sitä, mitä elävässä elämässä tapahtuu, eikä ole teoreettisestikaan ainoa mahdollisuus lähestyä aihepiiriä. Toinen tapa olisi käsitellä näitä eettisiä systeemejä vastausten lähteinä eettisiin kysymyksiin, siis neuvonantajina eikä käskijöinä. Tällöin päättäjä ei voi sokeasti luottaa kaikkiin eri lähteistä saamiinsa vastauksiin, vaan hän joutuu punnitsemaan ja vertaamaan eri vastauksia keskenään. Tällaisen punnitsemisen, vertailun, hyväksymisen ja hylkäämisen logiikkaa pitäisi kehittää. Eihän käytännössä uskonnollinenkaan ihminen seuraa oman uskontonsa sääntöjä täysin, hän ottaa tärkeimmät ja hylkää toiset vastaukset joita neuvonantajat antavat. Niin kuin jos menisi lääkäriin, niin kannattaa luottaa lääkäriin, mutta kannattaa myös hankkia *second opinion* joltakin toiselta lääkäriltä. Tällaisen argumenttittavan rakennetta pitäisi kehittää, ja se olisi käytännössä tärkeämpi kuin monet eettiset peruskysymykset, joita usein pohditaan.

Maksaa lähellä

Ilmeisesti kirjallisuus ja kuvataide ovat lähellä sydäntäsi?

Niin no, en tiedä sydäntä, ehkä enemmän maksaa.

Luen mielelläni, mutta ajan puutteen takia aika valikoiden. Aikanaan kiinnostukseni keskipisteessä oli kaksi englantilaista romaanikirjailijaa: C. P. Snow ja Anthony Powell. Heidän romaaneistaan sai mielenkiintoisen läpileikkauksen englantilaisesta yhteiskunnasta. Pidän heidän kirjojaan erinomaisen lukemisen arvoisina ja suosittelen niitä edelleenkin.

Moderni taide?

En ole tarpeeksi ehtinyt seurata sen yksityiskohtia. Olen kiinnostunut modernin taiteen teoriasta, josta olen tehnyt joitakin tutkielmiakin. Erityisen kiinnostunut olen Picasson ajattelusta. Yksi suurimpia taide-elämyksiä oli suuri Picasson kronologisesti järjestetty retrospektiivi, joka kattoi koko New Yorkin modernin taiteen museon. Picasso oli loistava ja terävä myös ajattelijana. Esimerkiksi taiteelliseen aitouteen liittyen Picassosta kerrotaan, että hänen ystävänsä ystävä oli ostanut mestarin piirroksen, jota Picasso ei kuitenkaan ollut signeerannut. Hän vei teoksen takaisin Picassolle, jotta tämä signeeraisi sen. Picasso katsoi työtä ja sanoi: ”Tämä ei ole aito Picasso.” ”Mutta Pablo, minä näin omin silmin, kun sinä teit tämän.” Picasso totesi tähän, että ”minä pystyn tekemään vääriä Picassoja ihan siinä kuin kuka muu tahansa”. Tämä oli todella hieno ajatus, koska Picasson voima taiteilijana oli, että hän pystyi muuttamaan koko tyyliuuntansa, muuttamaan koko taiteellisen esityskielensä toiseksi. Että hän tosiaan saattoi myös tehdä vääriä Picassoja tahallaan, yhtä hyvin tai paremmin kuin kukaan toinen. Tämä näkyi juuri tässä retrospektiivisessä näyttelyssä, jossa oli etsaussarja, jonka ensimmäinen kuva oli täysin realistinen kuva härästä. Toinen oli vähän tyyllitelty kuva, ja kuvasta toiseen mennessä härkä yksinkertaistui. Viimeisessä kuvassa oli pelkkä viiva, mutta se oli sama härkä kuitenkin. Sama aihe mutta toisella tavalla esitettyinä.

Kiitos oikein paljon. Toivottavasti ehdit kokea paljon hämärtyviä kesäiltoja täällä Suomessa ollessasi.

Kiitos.

Oikaisu

Jaakko Hintikan haastatteluun (*niin & näin* 4/2007, 121–130) oli jäänyt virheitä:

s. 124, vasen palsta, rivien 43–46 virkkeen lopun pitäisi kuulua:

”[...] myös David Marr aloitti puhtaasta matematiikasta, mutta vaihtoi sitten matemaattiseen psykologiaan.”

s. 126, vasen palsta, rivi 41: ”Drebenin” po. ”Chomskyn”

s. 128, vasen palsta, rivi 20: ”ilmestyneestä elämäkerrastani” po. ”hänen äskettäin ilmestyneestä elämäkerrastaan”